

Bondmoran i Chimaltenango

En del kvinnor på landsbygden i Guatemala har börjat ställa krav på att få delta i de politiska besluten. Om bara jämställdheten ökar, skulle landsbygdens kvinnor med all sin livsglädje och sin produktiva kraft förnya landet, anser Lisa Klein efter sin tid som fredsobservatör i landet.

Text & foto: Lisa Klein

Det var en mörk och regnig natt i den lilla byn La Plazuela i regionen Chimaltenango på det guatemalanska höglandet. Promenaden in mot byns centrum, så kort och lätt i vanliga fall, kändes nu tung och kuslig. Den täta dimman och det lätta duggregnet tycktes olycksbådande. Fru Martina hade samma eftermiddag stillsamt gått bort och jag var på väg till hennes likvaka.

Jag hade inte känt henne väl, men hade hälsat på och småpratats en stund med henne så sent som dagen innan, när jag gick min runda som fredsobservatör och hälsade på familjer i byn. I huset väntade redan många, särskilt kvinnor. De flesta sorgsna, men inte förvånade. Fru Martina var 50 år gammal och hade opererats en dryg vecka tidigare. I ett land som Guatemala där sjukhusvister ofta slutar med döden och där många kvinnor bra mycket yngre än fru Martina går bort, är hennes öde alltför vanligt för att förvåna.

Situationen för kvinnorna på den guatemalanska landsbygden, varav den största delen räknas som ursprungsfolk och tillhör någon av de olika mayagrupperna, är enligt alla rapporter alarmerande. Av mayakvinnorna beräknas cirka 40 procent leva i extrem fattigdom.

Ute på landsbygden är de flesta fattiga småbönder. Att ta hand om barnen, sköta hela familjens tvätt för hand, släpa hem ved och vatten, laga all mat och ta hand om boscapsdjur ger kvinnorna långa och tunga arbetsdagar.

– Det är kvinnorna som lider mest, säger Antonio, en äldre bonde i Chimaltenango, med eftertryck. Vi män arbetar hårt, men det är kvinnorna som har ansvaret för hemmet och barnen.

Många familjer har inte råd att skicka sina barn till skolan, i alla fall inte mer än till lågstadiet. Fortfarande ligger medelvärde på mayaflickors skolgång bara på ett år. Detta har resulterat i att sex av tio mayakvinnor över 15 år är analfabeter, vilket kan jämföras med den nationella statistiken för kvinnor där knappt fyra av tio är analfabeter.

MÅNGA DÖR I BARNSÄNG

Kvinnorna på landsbygden är också den del av befolkningen i Guatemala, som har sämst tillgång till hälso- och sjukvård och många dör i barnsäng redan vid unga år. Barnmorskor, i form av kvinnor i byn med stor praktisk kunskap, finns oftast. Dock finns ingen utbildad sjuk-

Guatemalanska kvinnor deltar inte mycket den politiska processen.

vårdspersonal, om man inte kan ta sig till närmsta större stad. På landsbygden finns även en problematik kring den flytande linjen mellan att vara flicka och kvinna. Det är lagligt att gifta sig innan man fyllt 18 i Guatemala och i de västra delarna, på landsbygden, är det vanligt att man gifter sig vid 14-15 ibland till och med redan vid 13 års ålder. Det ses som en del av de regionala traditionerna, men är farligt ur hälsosynpunkt, då dessa flickor också ofta börjar skaffa barn vid mycket låg ålder, innan de rent kroppsligt är redo för det.

Även våld är ett stort problem på landsbygden. Siffrorna för våld i hemmet är extremt höga; 33 954 anmälningar gjordes under 2006 om våld inom familjen men mörkertalet förmodas vara stort.

– Det förekommer mycket våld mot kvinnor inom familjen i hela landet”, påpekar Rosario, utbildare för människorättsorganisationen CALDH, som bland annat håller workshops för mayakvinnor på landsbygden. Men det är fortfarande till stor del hemligt och tabubelagt.

Tittar man bara på statistiken målas alltså snarast en nattsvart bild upp. Extrem fattigdom, våld, hälsoproblem och en tung arbetsbörda.

– I Guatemala har vi sedan kolonialismen haft patriarkaliska och förtryckande strukturer, förklarar Rosario. Det manliga maktsystemet är enormt starkt. Detta är en grundorsak som utgör ett hinder för kvinnornas möj-

ligheter på landsbygden. Den höga analfabetismen, våld och hot om våld samt kvinnornas okunskap när det gäller omvärlden och dess möjligheter utgör andra hinder.

Hur är det då att vara kvinna på den guatemalanska landsbygden? Enligt statistiken verkar de leva under mycket svåra förhållanden. Men det finns två problem med den vanliga, generaliserade bilden av den stackars fattiga och maktlösa bondmoran. För det första finns det i Guatemala betydande regionala skillnader och för det andra så finns det även stora skillnader mellan kvinnorna inom varje region.

NÖJDA MED SINA LIV

I Chimaltenango har jag inte fått en nattsvart bild uppmålad för mig av de mayakvinnor jag lärt känna i de små byarna. Med all säkerhet förekommer det våld inom familjen, även om det inte talas om det. Och alltför många kvinnor dör likt fru Martina vid alltför tidig ålder, då hälso- och sjukvård ofta är otillräcklig. Men de flesta av kvinnorna jag pratat med i Chimaltenango verkar dock nöjda med sina liv.

Svenska mått på en kvinnas lycka, såsom egna karriärer, självständighet och ekonomisk frihet, verkar inte prioriteras. Att bli kär och gifta sig med en god man, en man som tar hand om sin familj ekonomiskt, inte är våldsam eller dricker för mycket, anses av dem mer än gott

nog. I Chimaltenango gifter man sig senare, runt 18 år, och kvinnor anses ofta ha bättre möjligheter där än i andra delar av landet. Det finns också en hel del kvinnor i Chimaltenango som inte är helt beroende av sina män, bland annat genom att de väver blusar och på så sätt tjänar lite egna pengar. Hushållsarbetet tar tid och kan vara tungt, men det brukar finnas en stund över på dagen för att till exempel väva eller vila.

Liksom på andra håll i landet går de flesta flickor i Chimaltenango inte många år i skolan, vilket leder till att de sällan får bra arbetsmöjligheter att välja mellan. En del väljer att arbeta med att göra tortillas, de runda, tunna majsbröden som äts till alla måltider, eller så väljer de att arbeta som hembiträden i Guatemala City. Men båda jobben innebär långa dagar, hårt arbete och mycket lite fritid.

Jag träffade flera kvinnor som beskrev den hårda verkligheten som tortillamakare: att gå upp allra senast klockan tre på morgonen för att hinna med morgonrushen, arbeta utan pauser, förutom frukost och lunch och ibland fortsätta efteråt fram till klockan tio på kvällen. Först då har de tid att äta middag, innan de går direkt och lägger sig. 19-åriga Maria har redan hunnit med både detta arbete och att vara hembiträde.

– Jag är trött och sliten, säger hon och suckar. Jag orkar inte arbeta mer.

Hon flyttade till en släkting i huvudstaden för att börja arbeta redan vid 9 års ålder men vill nu gifta sig och bo i sin hemby.

Som ung kvinna har Maria inte mycket att säga till om och när hon gifter sig kommer hon att flytta till sina svärföräldrar, där svärmodern styr och ställer med allt i hemmet. Det är viktigt att se och särskilja de olika roller som finns för en kvinna. Alla kvinnor på landsbygden i Chimaltenango är således inte maktlösa offer. Möjligheterna för den unga nygifta kvinnan är till exempel helt andra än för den äldre gifta kvinnan. Och kvinnor som blivit hushållets överhuvud, såsom änkor och de många kvinnor vars män arbetar i USA, är ofta beslutsamma och kraftfulla.

ÄNKOR HAR BÄTTRE MÖJLIGHETER

Fru Eulogia blev änka tidigt, vid 34 års ålder, under Guatemalas inbördeskrig. Jag träffar henne i Santa Anita, en liten by på höglandet, som ligger isolerad högt upp i de gröna bergen cirka en och en halv timma från närmsta stad. Hon ger omedelbart intryck av att vara en mycket stark kvinna.

När hon lämnades ensam med sex barn mitt under kriget startade hon en kvinnogrupp med 108 medlemmar, där byns änkor och andra kvinnor, drabbade av kriget, stöttade och hjälpte varandra. De blev anklagade av militären för att tillhöra gerillan, men trots detta motstånd och med risk för sitt eget liv styrde fru Eulogia sin grupp vidare.

– Jag startade gruppen av ren nödvändighet, berättar hon. Plötsligt stod jag där, änka med småbarn, och visste inte hur vi skulle klara oss. Så vi gick samman, främst för att få mat på bordet åt våra barn.

Idag, vid 57 års ålder, är hon fortfarande den drivande kraften bakom kvinnogruppen las Flores de Café, Kaffeblommorna. Fru Eulogia organiserar det mesta själv, söker aktivt upp projekt som kan vara till nytta för gruppens medlemmar och har nyligen ordnat vedsnåla spisar till många i gruppen. Nu håller hon i ett projekt för att få vat-

tencisterner till byn och ett annat för bättre boende. Samtidigt har hon suttit i styrelsen för en ideell organisation i snart fyra år och planerar att arbeta som lokalpolitiker efter valet i september.

Till min förvåning säger hon, att det inte är ett problem att inneha ledande positioner och vara kvinna

– om man är änka. ”Som änka förväntas jag ta beslut och jag bemöts med respekt” påpekar hon. ”Man får en speciell status. En gift kvinna har det svårare. Det skulle vara bra om alla kvinnor kunde delta mer, men det förväntas fortfarande att deras män tar de viktiga besluten”.

POLITISKT DELTAGANDE

Utbildaren Rosario har flera änkor, som deltar mycket aktivt i hennes workshops.

– Visst har änkor generellt bättre möjligheter än gifta kvinnor”, säger hon eftertänksamt, ”men det patriarkala systemet sätter alltid en gräns. Det finns änkor som har makt på landsbygden, men främst i förhållande till andra kvinnor. Det är fortfarande männen som har den lokala politiska makten.

Det låga lokalpolitiska deltagandet bland kvinnor ses emellertid inte alltid som ett problem. Att delta på den politiska arenan är inte något som alla kvinnor strävar efter, även om en del kvinnor har börjat ställa krav på ökat deltagande. En syn på saken är, att även om det visserligen är männen som har de politiska maktpositionerna, så gör de det som representanter för hela sin familj och således har kvinnorna lika stor del i de beslut som tas. Jag har själv vid ett flertal tillfällen sett äkta par diskutera sig fram till en ståndpunkt, som de båda är nöjda med.

Och på den lika långa och mörka promenaden tillbaka till huset, där jag bor utanför den lilla byn, tänker jag på fru Martina, Maria och fru Eulogia och alla de andra kvinnorna jag mött där uppe i det guatemalanska höglandet. Trots alla svårigheter, som kvinnorna på landsbygden tampas med, har jag sett enormt mycket kraft, uthållighet och glädje hos dem. Är de lyckliga? Hur mäter man det? Men kanske en dag, när jämställdheten når Guatemala och kvinnorna på landsbygden äntligen kan leva upp till sin fulla potential, får vi se ett nytt land; vitaliserat och förbättrat av dess bondmoror. Hur som helst befinner jag mig redan nu i deras skugga – och i stor beundran. ■